

Cyngor Proffesiynol

Defnydd Diogel a Chyfrifol o E-Dechnoleg

UCAC | yr undeb sy'n diogelu athrawon a darlithwyr Cymru

Defnydd Diogel a Chyfrifol o E-Dechnoleg

Mae technoleg gwybodaeth yn arf pwysig mewn addysg, ac mae'n cynnig lluo o gyfleoedd cyffrous. Serch hynny, rhaid sicrhau nad yw'r arf hwn yn cael ei gamddefnyddio.

Gall defnydd amhriodol o'r dechnoleg gyfrannu at broblemau bwlio ac mi all fygwth diogelwch personol. Mae cwestiynau cyfreithiol yn codi ynglŷn â diogelu data personol, hawlfraint a llên-ladrad, trosglwyddo defnydd sarhaus (*offensive material*), difenwi cymeriad (*defamation of character*), aflonyddu rhywiol neu hiliol a.y.b. Mae cwestiynau eraill eto'n codi mewn perthynas â phreifatrwydd personol.

Mae defnydd amhriodol o e-dechnoleg yn effeithio ar athrawon/darlithwyr yn ogystal ag ar ddisgyblion/myfyrwyr. Mae'n hanfodol, felly, fod pob sefydliad yn ymdrechu'n barhaus i gynyddu e-ddiogelwch. Yn y daflen hon, cynigiwn arweiniad ar sut i wneud hynny.

1. Beth yw Strategaeth E-ddiogelwch?

Cyfrifoldeb ar bawb

Gan fod cynifer o ffyrdd i fynd arlein a chynifer o gyfleoedd i wneud, nid oes modd *rheoli* defnydd pob unigolyn yn yr ysgol/coleg o e-dechnoleg – ac ni fyddai'n ddymunol gwneud hynny. Gwell, yn hytrach, yw canolbwyntio ar sicrhau bod pawb yn gwybod sut i ymddwyn yn gyfrifol, yn deall y peryglon, ac yn deall beth yw polisiau'r ysgol/coleg. Hynny yw, nid ateb technolegol yn unig sydd ei hangen, ond ateb addysgiadol; a rhaid i bob aelod o'r sefydliad fod yn rhan o'r broses.

Tu fewn i furiau'r ysgol, a thu hwnt

Gan fod technoleg cyfathrebu yn rhan gynyddol o'n bywydau bob dydd, mae angen i strategaeth e-ddiogelwch fynd i'r afael ag amryw o dechnolegau ac amgylchiadau.

Mae'n bwysig meddwl am ymddygiad o fewn muriau'r ysgol/coleg a'r defnydd a wneir o gyfrifiaduron o fewn y sefydliad – ond rhaid meddwl y tu hwnt i hynny yn ogystal. Mae e-bost, cyfnewid negeseuon a gwybodaeth drwy ffonau symudol, rhaglenni negeseua a gwefannau rhwydweithio cymdeithasol, blogio, a defnydd cyffredinol o'r rhyngrwyd (a hynny drwy amryw o declynnau heblaw am gyfrifiaduron) oll yn bethau i'w hystyried.

Cyd-gysylltu â pholisïau eraill yr ysgol/coleg

Nid yw'r byd arlein yn ddatgysylltiedig o'r byd go-iawn. Ond y gwahaniaeth yw ei fod yn caniatáu cyfathrebu cyflymach, mwy hyblyg, ac ar adegau, cyfathrebu mwy cyfrinachol.

Mae ysgolion/colegau yn gosod safonau o ymddygiad fel rhan o'u diwylliant sefydliadol, ac mae'n bwysig bod staff a myfyrwyr yn deall bod yr un disgwyliadau'n berthnasol i'w gweithgaredd a chyfathrebu electronig ag ydyw i'w hymddygiad wyneb i wyneb.

Rhaid cofio felly bod angen i unrhyw strategaeth neu bolisi e-ddiogelwch fod yn gysylltiedig â pholisïau eraill yr ysgol e.e. polisi bwlio, polisi llên-ladrad, polisi disgyblu, polisi diogelwch ehangach.

Monitro ac adolygu cyson

Mae'n bwysig monitro'r strategaeth yn gyson, a'i hadolygu'n rheolaidd. Mae'r dechnoleg a'r defnydd ohoni yn newid yn gyflym, felly rhaid sicrhau bod polisïau'r sefydliad yn gyfredol.

2. Beth ddylid ei gynnwys mewn Strategaeth E-ddiogelwch?

Mae cael trafodaeth agored yn fan cychwyn da, ac yn ffordd o dderbyn a datblygu syniadau, i sicrhau bod pawb yn rhan o'r broses, ac i sefydlu pwrpas y strategaeth, sef diogelu pawb.

Awgrymir rhai elfennau pwysig o unrhyw Strategaeth E-Ddiogelwch isod.

Polisi Defnydd Derbyniol

Mae Polisi Defnydd Derbyniol yn hanfodol er mwyn i bob aelod o'r sefydliad, boed yn staff neu'n ddisgyblion/myfyrwyr, wybod beth sy'n cael ei ganiatáu, a beth i wneud os ydynt yn digwydd gweld gwefan neu gynnwys amhriodol yn ddamweiniol.

Mae'n bwysig bod y polisi yn delio nid yn unig â chyfrifiaduron, ond hefyd â ffonau symudol. Rhaid bod yn glir iawn ynglŷn â phryd, ble a sut y caniateir eu defnyddio – nid yn unig o ran gwneud galwadau ac anfon negeseuon, ond hefyd o ran tynnu lluniau a fideos a'u rhannu ag eraill gan gynnwys drwy eu cyhoeddi ar y we.

Gellir cael hyd i bolisïau enghreifftiol ar y we (chwiliwch drwy ddefnyddio'r term '*Acceptable Use Policy*') neu gan Awdurdodau Lleol. Mater cymharol rwydd yw eu haddasu i anghenion eich sefydliad.

Dylid trafod, ymgynghori ac yna dosbarthu'r polisi gorffenedig yn eang er mwyn sicrhau bod pob aelod o staff a phob disgybl/myfyriwr a'u rhieni yn ymwybodol ohoni ac yn hollol ymwybodol o unrhyw gosb pe ceid gweithredu sy'n groes i'r canllawiau hyn.

Dylai copi o'r polisi fod ar gael ym mhob stafell TGCh a dylai'r prif bwyntiau fod ar gael i'w harddangos ym mhob ystafell ddosbarth neu ystafell waith.

Arfau technolegol

Mae nifer o wahanol fathau o feddalwedd a fydd yn ddefnyddiol i osgoi gwahanol broblemau:

- Meddalwedd gwrth-feirws a Muriau Gwarchod (*firewalls*): gall y rhain helpu i warchod rhag firsau ac ysbîwedd sy'n achosi niwed difrifol i gyfrifiaduron, sy'n peryglu preifatrwydd ac sy'n distrywio data
- Cyfrineiriau a systemau mewngofnodi: gall defnydd doeth a chyson o gyfrineiriau ddiogelu preifatrwydd
- Systemau monitro i gael gwybod pwy sy'n lawr-lwytho beth, pryd ac ar ba gyfrifiadur; gall hyn helpu i rybuddio a datrys problemau'n gynnar, cyn eu bod yn ymwreiddio
- Meddalwedd ffiltero a rheoli cynnwys: gall hyn fod yn rhywfaint o help i reoli'r cynnwys sy'n ymddangos ar gyfrifiaduron eich sefydliad, ond rhaid bod yn ymwybodol bod nifer o ffyrdd i osgoi'r ffilteri hyn ac i gyrraedd at gynnwys er gwaethaf y ffilterau (mae disgyblion yn aml yn arbenigo yn y tactegau hyn)

Addysg e-ddiogelwch ac e-lythrennedd

Mae'n bwysig bod addysg e-ddiogelwch ac e-lythrennedd yn rhan barhaus o ddatblygiad staff a phobl ifanc. Gall canllawiau ar gyfer rhieni, llywodraethwyr, gofalwyr ac eraill fod yn fuddiol hefyd.

Mae rhaglenni addysgiadol yn bwysig er mwyn i bawb ddeall manteision a pheryglon y dechnoleg, ac fel bod modd iddynt ddefnyddio'r rhyngwrwyd, e-bost a ffonau symudol mewn ffordd ddiogel a chyfrifol – o fewn yr ysgol/coleg yn ogystal â thu hwnt. Mae'n bwysig pwysleisio'r positif ac ennyn brwdfrydedd a chyffro, ond ar yr un pryd rhaid arfogi pawb o ran gwybodaeth a sgiliau i ddelio ag agweddau llai dymunol ymddygiad a chynnwys electronig.

Mae'n bwysig i bawb ddysgu:

- Sut i ddod o hyd i wybodaeth ddefnyddiol a diddorol ar y we, ond hefyd sut i adnabod a delio â chynnwys anghyfreithlon ac/neu amhriodol: beth sy'n cael ei ganiatáu a beth sy'n anghyfreithlon/amhriodol; sut/ble i roi

gwybod am gynnwys amhriodol o fewn yr ysgol a thu allan e.e.

<http://www.iwf.org.uk>

- Ymddygiad ar wefannau rhwydweithio cymdeithasol: ymwybyddiaeth o beryglon datgelu manylion personol, neu fanylion personol ffrindiau; yr angen i fod yn wylriadwrus ac i beidio ymddiried yn yr hyn mae pobl yn ei ddweud amdanynt eu hunain arlein; peidio byth mynd ar eich pen eich hun i gwrdd â rhywun rydych chi wedi dod i'w hadnabod arlein
- Sut i ymateb i fwlio drwy'r we neu ffôn symudol, a sut i ymateb i unrhyw negeseuon neu ymddygiad sy'n aflonyddu; mae angen systemau cadarn a dibynadwy o fewn yr ysgol/coleg i ddelio ag ymddygiad o'r fath, ac mae'n bwysig bod disgyblion/myfyrwyr yn ymddiried yn y systemau hynny a'r bobl sydd ynghlwm wrthynt
- Llên-ladrad a hawlfraint; sut i adnabod deunydd y gellir ei gopïo a'i rannu a deunydd ble na chaniateir gwneud hynny; sut i gydnabod ffynonellau'n briodol

3. Cyngor arall i athrawon a darlithwyr

Preifatrwydd

Mae Cyngres yr Undebau Llafur (TUC) yn awgrymu y dylai cyflogwyr ganiatáu defnydd personol achlysurol a synhwyrol o'r rhyngwrwyd ac e-bost cyn belled nad ydyw hyn yn amharu ar waith gweithiwr. Ond rhaid cofio bod gan y cyflogwr yr hawl i fonitro e-bost a'r defnydd o'r rhyngwrwyd, yn enwedig os yw'r cyflogwr yn amau bod yna gamddefnydd.

Yng ngolwg y gyfraith, nid yw defnyddio e-bost neu neges destun yn wahanol i unrhyw ddull cyfathrebu arall y gellir ei gofnodi neu ei recordio – gellir eu defnyddio fel tystiolaeth mewn achos llys. Rhaid gwylio, felly, rhag gwneud unrhyw ddatganiad enllibus. Cofier nad yw pwysu'r botwm *dileu* yn ddigon i sicrhau bod unrhyw ohebiaeth electronig wedi'i dileu'n llwyr.

Dylid, hefyd, ddefnyddio unrhyw offer sy'n perthyn i'r cyflogwr ar gyfer materion sy'n berthnasol i'r gwaith yn unig. Mae hyn yn wir am unrhyw ddefnydd a wneir ym mhreifatrwydd y cartref, e.e. pe bai unigolyn yn benthg cyfrifiadur dros y gwyliau. Cofier bod y cyfrifiadur yn cofnodi cyfeiriad, amser a dyddiad yr holl wefannau yr ymwneir â nhw, ac mae modd ailgodi cofnod o wefannau yr ymwelwyd â hwy ar ôl eu dileu. Er eich bod ym mhreifatrwydd eich cartref, yn defnyddio'r cyfrifiadur ar eich amser eich hun ac ar eich cysylltiad rhyngwrwyd eich hun, os ydych chi wedi ymweld â safle pornograffig, fe allech wynebu cael eich disgyblu, neu gallech hyd yn oed wynebu achos troseddol.

Defnydd o'r we ac e-bost:

Gwefannau / Cynnwys anaddas

- Ni chaniateir ymweld ag unrhyw safle pornograffig nac unrhyw safle y gallai ei gynnwys fod yn annymunol (e.e. cynnwys hiliol)
- Mae ymweld â safle pornograffig ar offer y cyflogwr yn cyfateb i gyflawni gweithred o ymddygiad enbyd a allai arwain at ddiswyddo a pheryglu gyrfa'r unigolyn

Gohebiaeth

- Ni ddylid defnyddio e-bost personol i gyfathrebu â disgyblion/myfyrwyr. Wrth ddefnyddio e-bost i dderbyn gwaith gan ddisgyblion/myfyrwyr, dylid defnyddio e-bost swyddogol yn unig a chadw unrhyw sylwadau i faterion proffesiynol
- Ni ddylid defnyddio cyfeiriad e-bost unigol a roddir i staff yr ysgol at ddibenion personol
- Oherwydd y cynnydd yn y defnydd o e-bost mewn achosion o aflonyddu neu fwlio yn y gweithle a bwlio gan ddisgyblion/myfyrwyr, dylid dod ag unrhyw achos o'r fath at sylw'r Pennaeth ar unwaith, a chadw unrhyw ohebiaeth electronig fel tystiolaeth

Rhwydweithio cymdeithasol a Blogio

- Nid yw'n dderbyniol i athrawon/ddarlithwyr gyfeirio at eu lle gwaith neu gydweithwyr mewn unrhyw ffordd ar wefan rhwydweithio cymdeithasol nac ar flog, nac ychwaith i osod lluniau ohonynt ar safleoedd o'r fath
- Nid yw'n dderbyniol i athrawon wneud defnydd personol o wefannau megis Facebook, Bebo, Myspace, Flickr neu Twitter, nac i flogio, yn ystod oriau gwaith
- Gwiriwch eich gosodiadau preifatrwydd ar wefannau fel Facebook, Bebo a Myspace i sicrhau eich bod yn rheoli pwy all weld y gwybodaeth amdanoch; ystyriwch hefyd ddefnyddio gosodiadau preifatrwydd os ydych yn defnyddio Twitter. Mae Teacher Support yn cynnig cyngor manwl ar sut i wirio/cryfhau gosodiadau preifatrwydd: www.teachersupport.info - chwiliwch ymhlith eu ffeithlenni
- Cymrwch ofal mawr ynglŷn â'r math o wybodaeth rydych chi'n cyhoeddi am eich hun. Cofiwch fod llawer o ddarpar-gyflogwyr yn chwilio am wybodaeth am ymgeiswyr ar wefannau rhwydweithio cymdeithasol

- Peidiwch â dod yn ‘ffrindiau’ arlein gyda disgyblion/myfyrwyr
- Wrth flogio, neu wrth osod postïadau/sylwadau arlein o unrhyw fath, cofiwch nad yw’n gymeradwy i gyhoeddi unrhyw beth na fydddech yn fodlon rhoi eich enw iddo; os nad ydych yn fodlon i’r sylwadau cael eu cysylltu’n gyhoeddus â chi, gwell peidio â’u gwneud o gwbl
- Nid yw’n dderbyniol i ddisgyblion/myfyrwyr wneud sylwadau am y sefydliad, y staff, neu gyd-ddisgyblion/myfyrwyr ar wefan rhwydweithio cymdeithasol, nac ychwaith osod lluniau ohonynt ar safleoedd o’r fath

Diogelu data a hawlfraint

- Rhaid cael caniatâd yr unigolyn perthnasol neu, yn achos disgybl, caniatâd rhiant neu warcheidwad, cyn trosglwyddo unrhyw wybodaeth bersonol i drydydd person
- Mae rheolau hawlfraint yn weithredol ar y we, rhaid cymryd gofal wrth atgynhyrchu gwaith o wefannau eraill

Gwefan yr Ysgol – sut i ddiogelu’ch ysgol

Mae gwefan ysgol wedi dod yn un o’r dulliau y mae ysgolion yn eu defnyddio i hysbysu’r gymuned o’u gwaith, o’u llwyddiannau ac o ddigwyddiadau penodol. I ddiogelu’ch ysgol rhag cyhuddiadau cyfreithiol:

- Rhaid sicrhau bod unrhyw ddefnydd o luniau neu wybodaeth bersonol yn cydymffurfio â Deddf Diogelu Data 1998. Gan amlaf mae’n ddigonol i sicrhau bod yr ysgol wedi derbyn caniatâd yr unigolyn a’i riant/ warcheidwad. Rhaid eu hysbysu beth yw’r cynnwys a sut y bwriedir ei ddefnyddio a chael caniatâd mewn ysgrifen.
- Rhaid gwirio a chydymffurfio â rheolau hawlfraint, ac eiddo deallusol (*intellectual property*) lle mae ysgolion yn defnyddio delweddau, cerddoriaeth, testunau a.y.b. gan eraill. Os oes gennych unrhyw amheuaeth, gwell peidio defnyddio’r deunydd. Gall camweithredu arwain at ddirwy sylweddol.
- Dylid osgoi cysylltiadau â blogiau neu wefannau personol oherwydd gellir erlyn yr ysgol petai’r rhain yn cynnwys deunydd enllibus.
- Mae angen i’r ysgol gael polisi clir ar greu, diweddarau a monitro cynnwys y wefan. Dylai’r polisi gynnwys beth yw’r gofynion cymeradwyo (*approval requirements*).
- Mae angen i rywun mewn sefyllfa o awdurdod fod yn gyfrifol am gadw golwg ar gynnwys y wefan a bydd angen gwirio’r cynnwys yn achlysurol

er mwyn sicrhau nad oes cynnwys anaddas wedi ymddangos drwy gamgymeriad

- Os oes disgyblion/myfyrwyr yn gyfrifol am ysgrifennu neu baratoi deunydd, bydd angen canllawiau clir arnynt a rhaid eu bod hefyd yn deall y rheswm am y canllawiau hyn. Dylid hefyd oruchwylio'r gwaith.

Gellir cymryd camau synhwyrol, syml a phositif er mwyn amddiffyn a diogelu plant, heb fod yn eithafol:

- Ni ddylai fod modd i ddisgybl unigol gael ei adnabod neu i rywun allu cysylltu â disgybl unigol oherwydd y wefan
- Ni ddylid rhoi enw disgybl ger ei lun, na defnyddio enwau llawn disgyblion
- Gwell defnyddio lluniau grŵp yn hytrach na lluniau o ddisgyblion unigol
- Peidiwch enwi disgybl ddaeth yn fuddugol mewn cystadleuaeth neu sgoriodd i ennill gêm a chynnwys llun y fuddugoliaeth, neu lun o sioe ysgol gan enwi'r prif gymeriadau ac enwau llawn y disgyblion sydd yn chwarae'r rhan
- Dylid osgoi gwe-gamerâu a chyflenwadau byw (*live feeds*), gan nad oes modd cadw rheolaeth drostynt.

Ffonau symudol

Mae angen i athrawon fod yn wylriadwrus o'u defnydd o ffonau symudol, hefyd. Isod mae'r cyngor a awgrymir gan UCAC; gellir cynnwys y sylwadau mewn polisi ysgol hefyd ar gyfer defnydd staff o ffonau symudol.

Peidiwch:

- cadw ar eich ffôn symudol unrhyw neges neu lun na fyddech yn hapus i unrhyw un ei weld
- cadw neu adael eich ffôn mewn unrhyw fan lle gallai disgyblion cael gafael arno
- defnyddio'ch ffôn symudol adeg gwersi heblaw mewn argyfwng
- rhoi eich rhif ffôn symudol personol i ddisgyblion
- benthyg eich ffôn symudol i ddisgyblion am unrhyw reswm
- ffonio neu anfon neges destun i ddisgybl o ffôn symudol

Wrth fynd ar daith ysgol, defnyddiwr ffôn symudol yr ysgol fel rhif cyswllt.

Os ydych yn adnabod disgyblion y tu allan i'r ysgol, e.e. yn perthyn iddynt, yn aelod o'r un Clwb Ffermwyr Ifainc neu Clwb Drama, yna rhaid defnyddio'ch doethineb. Mae UCAC yn eich cynghori i barhau i fod yn wylidwrs o ran eich cyswllt personol a defnydd o ffonau symudol.

Mae gan staff yr hawl i gymryd ffôn symudol oddi wrth disgybl/myfyriwr fel cosb (Mesur Addysg ac Arolygiaethau 2006). Serch hynny, nid oes gan staff yr hawl i edrych ar gynnwys y ffôn heb ganiatâd y disgybl/myfyriwr. Os na ddaw caniatâd gan y disgybl/myfyriwr, gellir cyfeirio'r mater at yr heddlu.

4. Gwefannau a chysylltiadau defnyddiol

BECTA: <http://schools.becta.org.uk/index.php?section=is>

Child Exploitation and Online Protection Centre: www.ceop.gov.uk/

Childnet: www.childnet.org

Cyberbullying: Supporting School Staff (Dogfen DCSF):
<http://publications.dcsf.gov.uk/eOrderingDownload/cyberbullying-staff.pdf>

Digizen: www.digizen.org

Grid Cenedlaethol ar gyfer Dysgu (GcaD):
<http://esafety.ngfl-cymru.org.uk/cym/>

Teach Today: <http://en.teachtoday.eu/>

Teacher Support: www.teachersupport.info/; chwiliwch am y ffeithlenni canlynol:

- Facebook privacy settings
- MySpace privacy settings
- Twittering for teachers – consider using privacy settings
- Cyberbullying and online safety: resources for teachers

ThinkUKnow: www.thinkuknow.co.uk

Wise Kids: www.wisekids.org.uk/educators.htm

Swyddogion UCAC

Dyma restr o swyddogion cyflogedig UCAC – mae croeso mawr i chi gysylltu â nhw am gyngor pellach:

- Elaine Edwards, Ysgrifennydd Cyffredinol - elaine@athrawon.com
- Eryl Owain, Swyddog Maes y Gogledd – eryl@athrawon.com
- Dilwyn Roberts-Young, Swyddog Maes y De – dilwyn@athrawon.com
- Rebecca Williams, Swyddog Polisi – rebecca@athrawon.com

Neu ffoniwch swyddfa UCAC ar 01970 639950.

Mehafin 2009

UCAC
Undeb
Cenedlaethol
Athrawon
Cymru

Prif Swyddfa UCAC, Ffordd Penglais, Aberystwyth,
Ceredigion SY23 2EU

ffôn: 01970 639950 | ffacs: 01970 626765 | ucac@athrawon.com

www.athrawon.com